

**УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ наприкінці
XVII —у першій половині
XVIIIст.**

Гетьманування Івана Мазепи

Політика І.Мазепи

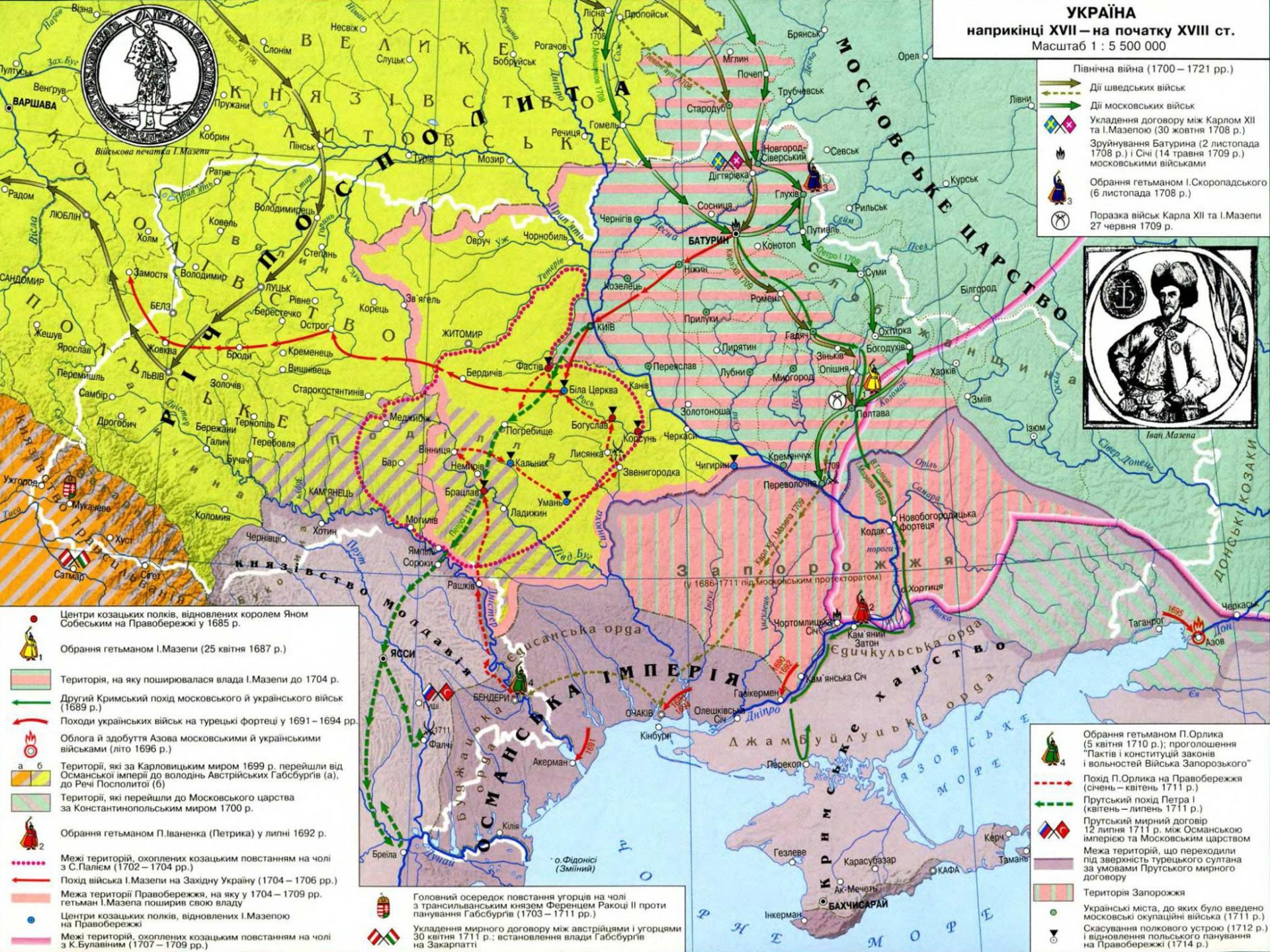
Соціально-економічна політика:

1. Коломацькі статті (1687р.):

- підтверджено козацькі права та привілеї;
- реєстр складав 30 тисяч;
- обмеження володи гетьмана;
- заборона дипломатичних відносин з іншими державами;
- зобов'язання надсилати козацьке військо на війну з Кримським ханством;
- у столиці Гетьманщини Батурині розміщувався полк московських стрільців;
- 1. заборона торгувати в Московській державі;
- рекомендувалося заохочувати українсько-московські шлюби.

2. Підтримував Росію; «Ніколи ще не було гетьмана кориснішого й вигіднішого для царя».
3. Формував верхівку українського суспільства.
4. Створив систему найманих військ.
5. Надавав пільги організаторам промисловості.
6. Розвивав торгівлю.
7. Запровадив панщину в два дні на тиждень.
8. Силою придушував селянські повстання («Вітчизні України»).

УКРАЇНА наприкінці XVII – на початку XVIII ст. Масштаб 1 : 5 500 000

- Північна війна (1700 – 1721 рр.)**
- Дії шведських військ
 - Дії московських військ
 - Укладення договору між Карлом XII та І.Мазепою (30 жовтня 1708 р.)
 - Зруйнування Батурина (2 листопада 1708 р.) і Січі (14 травня 1709 р.) московськими військами
 - Обрання гетьманом І.Скоропадського (6 листопада 1708 р.)
 - Поразка військ Карла XII та І.Мазепи 27 вересня 1709 р.

- Центри козацьких полків, відновлених королем Яном Собеським на Правобережжі у 1685 р.
- Обрання гетьманом І.Мазепи (25 квітня 1687 р.)
- Територія, на яку поширювалася влада І.Мазепи до 1704 р.
- Другий Кримський похід московського й українського військ (1689 р.)
- Походи українських військ на турецькі фортеці у 1691 – 1694 рр.
- Облога й здобуття Азова московськими й українськими військами (літо 1696 р.)
- Території, які за Карловицьким миром 1699 р. перейшли від Османської імперії до володіння Австрійських Габсбургів (а), до Речі Посполитої (б)
- Території, які перейшли до Московського царства за Константинопольським миром 1700 р.
- Обрання гетьманом П.Іваненка (Петрика) у липні 1692 р.
- Межі територій, охоплених козацьким повстанням на чолі з С.Палієм (1702 – 1704 рр.)
- Похід війська І.Мазепи на Західну Україну (1704 – 1706 рр.)
- Межа території Правобережжя, на яку у 1704 – 1709 рр. Мазепа поширив свою владу
- Центри козацьких полків, відновлених І.Мазепою на Правобережжі
- Межі територій, охоплених козацьким повстанням на чолі з К.Булавиным (1707 – 1709 рр.)

- Головний осередок повстання угорців на чолі з трансильванським князем Ференцем Ракоці II проти панування Габсбургів (1703 – 1711 рр.)
- Укладення мирного договору між австрійцями і угорцями 30 квітня 1711 р.; встановлення влади Габсбургів на Закарпатті
- Обрання гетьманом П.Орлика (5 квітня 1710 р.); проголошення "Пактів і конституцій законів і вольності Війська Запорозького"
- Похід П.Орлика на Правобережжя (січень – квітень 1711 р.)
- Прутський похід Петра I (квітень – липень 1711 р.)
- Прутський мирний договір 12 липня 1711 р. між Османською імперією та Московським царством
- Межа територій, що перейшли під зверхність турецького султана за умовами Прутського мирного договору
- Територія Запорозжя
- Українські міста, до яких було введено московські окупаційні війська (1712 р.)
- Скасування полкової устрою (1717 р.) і відновлення польського панування на Правобережжі (1714 р.)

Культурно-просвітницька діяльність

- Заснував 12 храмів; український стиль — *«мазепинське бароко»*.
- Надання Києво-Могилянській колегії статусу академії.
- Сприяв розвитку літератури.

Зовнішня політика

- Підтримував дипломатичні відносини з багатьма європейськими державами.
- У 1708р. уклав таємний українсько-шведський союз проти Росії.

Правобережна Україна наприкінці XVII — у першій половині XVIIIст.

Територія Правобережної України поділена між Річчю Посполитою та Османською імперією.

Річ Посполита	Османська імперія
За Вічним миром 1686р. : Північна Київщина, Галичина і Волинь	За Бахчисарайським мирним договором 1681р. з Московським царством — Південна Київщина, Брацлавщина і Поділля.

Паліївщина (1700-1704рр.) — повстання на Правобережній Україні під проводом ***Семена Палія***.

Територія: Поділля, Брацлавщина, Київщина, Східна Волинь.

Наслідки повстання:

— було жорстоко придушене спільними діями польських і російських військ;

— до 1709р. Україна була об'єднана під булавою І. Мазепи, який збільшив кількість полків, призначав на посади полковників, вірних собі людей та роздавав землі старшині й українській шляхті.

Україна в подіях Північної війни 1700-1721рр.

Північна війна — війна антишведського союзу (Річ Посполита, Саксонія, Данія, Росія) проти Швеції.

Мета Росії: вихід до Балтійського моря.

Участь України :

- козацькі полки приєдналися до Росії;
- побудовано чимало укріплень;
- постачання харчів, фуражу, коней, волів для російської армії.

Повстання гетьмана І. Мазепи

Переговори Мазепи зі шведською стороною і перехід на бік Швеції

**Карл XII
(1682-1718рр.)**

Причини переговорів.

За перемогою Росії та Августа II, Правобережна Україна відійшла б Польщі, а збереження автономії Гетьманщини було б сумнівним. У разі ж перемоги Карла XII та Станіслава Лещинського вся Україна могла повернутися до Польщі. Мазепа зважив ці варіанти і ще в 1703р. розпочав таємні переговори зі С. Лещинським.

Петр I (1672-1725рр.)

Результати переговорів:

1. На початку *1708р.* укладено тристоронній українсько-польсько-шведський договір, за яким Україна входила до складу Речі Посполитої як рівноправний член федерації.
2. У тому ж *1708р.* Мазепа підписав *військовий договір з Карлом XII:*
 - шведська армія обороняє Україну;
 - 1. Мазепа стає довічним гетьманом;
 - 2. шведи могли дислокуватися в українських містах.
4. Поразка Карла XII у наступі на Москву.
5. *28 жовтня 1708 р.* Мазепа і чотири тисячі козаків а також *Кость Гордієнко* приєдналися до Карла XII.
 - Були розіслані універсали із закликом відійти від Росії.

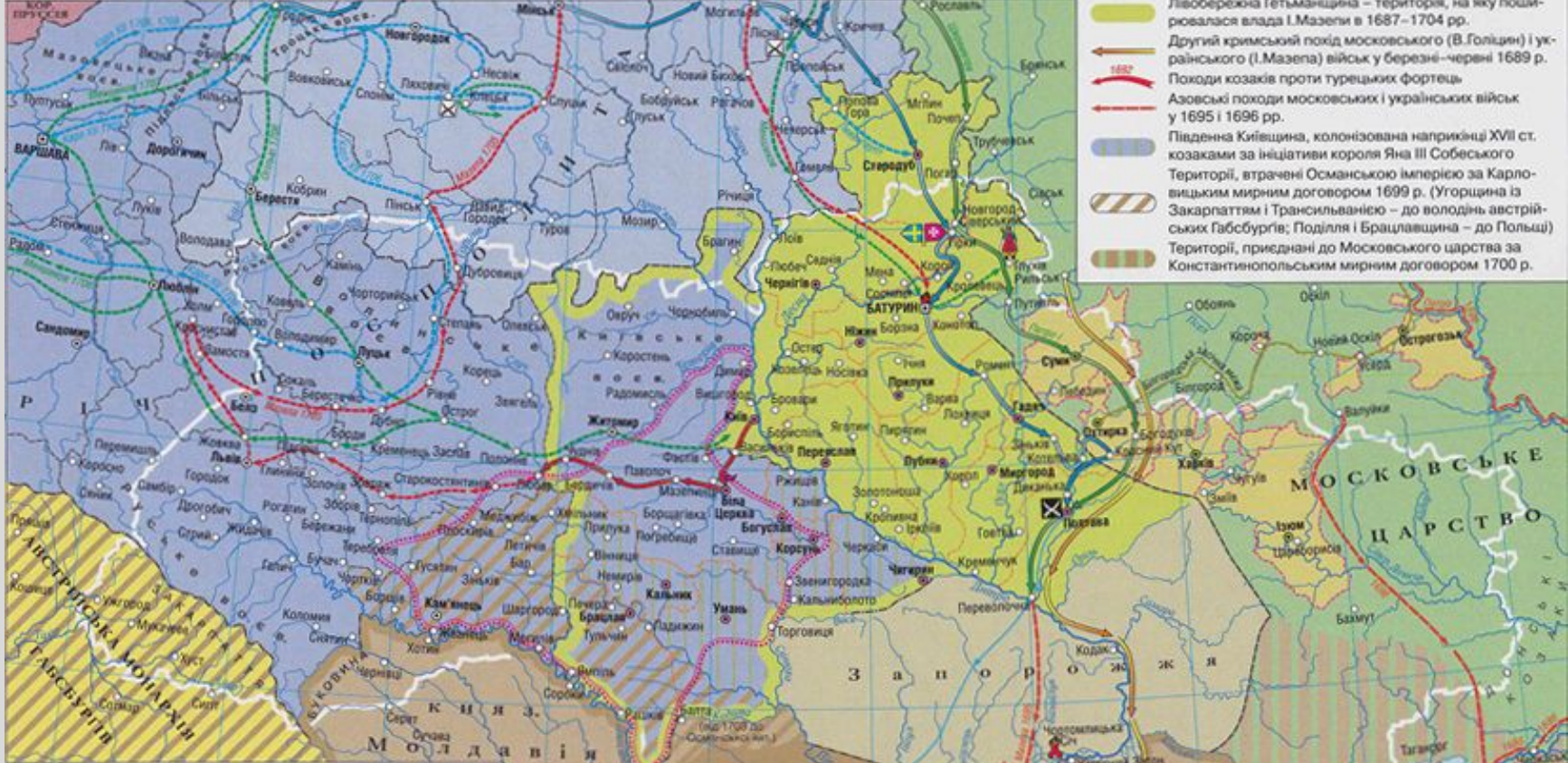
Більшість українців не підтримала дії І.Мазепи з таких причин:

1. гетьман не мав широкої підтримки населення;
2. договір зі Швецією був незрозумілим і неочікуваним;
 - побоювання розправи з боку російського війська.

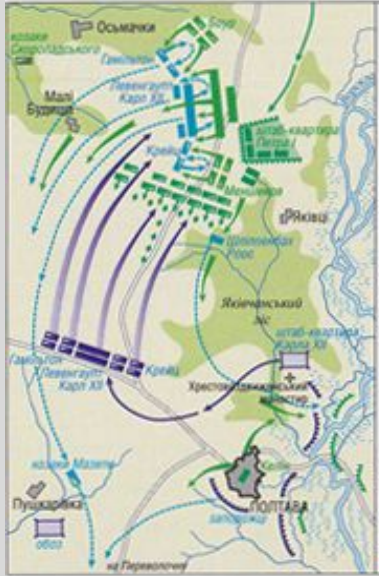
Царський терор в Україні

1. Вибори нового гетьмана (*Іван Скоропадський*).
2. Анафема Мазепи.
3. В центральні райони Гетьманщини введено російські війська.
4. Усім «мазепинцям» оголосили амністію.
5. Знищено Батурин.
6. Суд над прихильниками Мазепи.
7. У 1709р. російське військо (О.Меншиков) зруйнувало Запороську Січ.

Полтавська битва (27 червня 1709р.)

- Лівобережна гетьманщина – територія, на яку поширилася влада І.Мазепи в 1687–1704 рр.
- Другий кримський похід московського (В.Голіцин) і українського (І.Мазепа) військ у березні–червні 1689 р.
- Походи козаків проти турецьких фортець
- Азовські походи московських і українських військ у 1695 і 1696 рр.
- Південна Київщина, колонізована наприкінці XVII ст. козаками за ініціативи короля Яна III Собеського
- Території, втрачені Османською імперією за Карлівським мирним договором 1699 р. (Угорщина із Закарпаттям і Трансильванією – до володінь австрійських Габсбургів; Поділля і Брацлавщина – до Польщі)
- Території, приєднані до Московського царства за Константинопольським мирним договором 1700 р.

ПОЛТАВСЬКА БИТВА 27 червня 1709 р.

ШВЕДИ Карл XII 24 тис. 4 гармати

РОСИЯНИ Петро I 42 тис. 102 гармати

Шведські та російські укріплення

Російські редути

ПОЧАТОК БИТВИ

	піхота	кіннота
ШВЕДИ		
РОСИЯНИ		
УКРАЇНСЬКІ КОЗАКИ		

Шведська атака на російські позиції

КІНЕЦЬ БИТВИ

	піхота	кіннота
ШВЕДИ		
РОСИЯНИ		

Наступ шведів

Контратака росіян і відступ шведів

- Район козацького повстання під проводом Семени Палія в 1702–1704 рр.
- Резиденція С.Палія
- Похід Мазепи на Правобережжя влітку 1704 р.
- Межа територій, на які поширилася влада І.Мазепи в 1704–1708 рр.

Гетьман Іван Мазепа (1687–1709 рр.)

Король Швеції Карл XII (1697–1718 рр.)

- ПІВНІЧНА ВІЙНА (1700–1721 рр.)**
Дії військ до осені 1708 р.
- шведських
 - московських
 - українських
- Походи 1708–1709 рр.
- Карла XII
 - Петра I
- Укладення договору між Карлом XII та І.Мазепою 30 жовтня 1708 р.
 - Обрання гетьманом І.Скоропадського (6 листопада 1708 р.)
 - Зруйнування Батурина (2 листопада 1708 р.) і Сні (14 травня 1709 р.) московськими військами
 - Полтавська битва – поразка військ Карла XII та І.Мазепи 27 червня 1709 р.
 - Відступ Карла XII і Мазепи до османських володінь; смерть Мазепи (22 вересня 1709 р.)
- Масштаб 1:6 000 000 (у 1 см 60 км)

Причини поразки шведсько-козацької армії:

- російська армія з українським військом під командуванням *С.Палія*;
- кількісна перевага російського війська;
- Карл XII не зміг особисто очолити армію;
- відсутність єдиного тактичного плану.

Мазепі й Карлові XII вдалося втекти в турецькі володіння.

Наслідки:

- царський уряд почав ліквідацію Гетьманщини;
- І. Мазепа помер у жовтні 1709р.

Оцінки діяльності Івана Мазепи є діаметрально протилежними:

- прагнув перетворити Україну на незалежну державу західноєвропейського типу з абсолютною владою гетьмана.
- зрадник російського царя.

Гетьманування Пилипа Орлика (1710-1742рр.)

Діяльність Пилипа Орлика

- Підписав договір із Карлом XII.
- Домовився з Кримським ханством про спільну боротьбу проти Росії.
- Для підтримки П.Орлика Туреччина оголосила війну Московському царству.
- ***Конституція Пилипа Орлика.***
- У ***1711р.*** здійснив ***похід на Правобережжя***; зазнав поразку.
- ***Прутський договір*** між Московським царством та Туреччиною.

Зміст договору:

- Туреччині повертався Азов;
- Москва не втручається у справи Речі Посполитої.

Результати договору:

- Орликові не дісталось навіть Правобережжя;
- Московське царство та Османська імперія воюють до 1713р.

Конституція Пилипа Орлика

Основна ідея документу — обмеження влади гетьмана і прагнення старшини відігравати провідну роль у житті України.

Основний зміст Конституції:

1. Україна є суверенною державою під протекторатом Швеції;
2. православ'я;
3. Чернігівське, Брацлавське та Київське воєводства;
4. участь *Генеральної військової ради* (парламенту) в державному управлінні;
5. уряди полковників і сотників є виборними;
6. соціальний захист.

Конституція змальовує парламентську республіку та стає символом боротьби за становлення незалежної України.

Гетьманування Івана Скоропадського (1708-1722рр.)

1. **Просительні статті.** На їх основі Петро I видав **«Рішительний указ» (Решетилівські статті):**
 - контроль за збиранням податків і витратами;
 - збільшено кількість російських залог у містах Лівобережжя;
 - козацьке військо звільнялося від участі у військових походах;
2. У 1709р. було запроваджено посаду міністра-резидента.
 - Резиденція гетьмана Глухові.
 - Петро I самостійно призначав генеральну і полкову старшину.
 - Мобілізація козаків.
1. Заборона вивозу будь-яких товарів з Гетьманщини.
2. Заборона друку книжок українською мовою.

Оцінка діяльності: реального впливу на російську політику щодо України він не мав.

Утворення Малоросійської колегії (1722-1727рр.)

27 травня 1722р. — Малоросійське колегія з 6 московських чиновників (С.Вільяміновим).

Мета створення:

- контроль за діяльністю гетьмана та старшини;
- обмеження політичної автономії.

Діяльність:

- податки до царської казни;
- розміщення російських військ;
- контроль роздачі земель.

Після смерті І.Скоропадського влада перейшла Малоросійській колегії.

Гетьманування Павла Полуботка (1722-1723рр.)

Реформи:

- колегіальні суди;
- інспектори.

Коломацькі петиції (1723р.) — вимога відновлення державних прав України.

Друге звернення Полуботка до царя закінчилося арештом (Петропавлівська фортеця).

Оцінка діяльності: намагався відновити повноцінну українську автономію.

Гетьманування Данила Апостола (1727-1734рр.)

1. *«Рішительні пункти» (1727р.):*

- генеральна старшина і полковники обираються козаками;
 - дипломатичні відносини тільки зі згоди імператора;
 - українське військо обмежується трьома полками (1500 чоловік).
2. Зменшено кількість росіян у гетьманському уряді.
 3. Під гетьманську владу повернулися запорожці (заснована Нова Січ).
 4. Визначено бюджетні видатки України.
 - Скасовано податки Малоросійської колегії.
 1. Будівництво «Української лінії» — оборонна споруда.

Оцінка діяльності: політика сприяла відродженню української економіки. Зміг зберегти автономію Гетьманщини.

Правління гетьманського уряду (1734-1750рр.)

Пилип Орлик, гетьман у вигнанні (1710 – 1742 рр.). Сучасний портрет

Гетьман Данило Апостол (1727–1734 рр.)

- ГЛУХІВ** □ Столиця Гетьманщини після 1708 р.
- Московські залоги в містах Гетьманщини після Полтавської битви
- Обрання гетьманом Пилипа Орлика (5 квітня 1710 р.)
- Похід козаків Орлика і запорожців Костя Гордієнка на Правобережжя у січні–квітні 1711 р.
- Дії татар на Слобожанщині
- Прутський похід Петра I у квітні–липні 1711 р.
- Дії турецько-татарських військ
- Оточення московського війська
- Прутський мирний договір 12 липня 1711 р.
- Північна межа територій, підвладних султанові після Прутського договору
- Запорожжя під османським протекторатом
- Московські фортеці, що мали бути зриті за умовами Прутського договору
- Згін правобережної людності на лівий берег у 1711–1714 рр. за наказом Петра I
- Ліквідація правобережних полків у 1712 р.
- Повернення польського панування на Правобережжя наприкінці 1714 р.
- Обрання гетьманом Данила Апостола (1 жовтня 1727 р.)

- РОСІЙСЬКО-ТУРЕЦЬКА ВІЙНА 1735–1739 рр.**
- Українська укріплена лінія, збудована в 1731–1735 рр.
 - Повернення запорожців на Запорожжя і заснування Нової Січі (квітень 1734 р.)
- Дії військ:**
- російсько-українських
 - турецько-татарських
 - Місця битв
 - Запорозькі й донські землі, що ввійшли до складу Російської імперії за Белградським мирним договором (18 вересня 1739 р.)
 - Бар'єрні землі – нейтральна зона між російськими і османськими володіннями

- НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНА ТА АНТИКРИПАЦЬКА БОРОТЬБА**
- Головний осередок повстання куруців на чолі з князем Ференцем II Ракоці проти панування Габсбургів у 1703–1711 рр.
 - Капітуляція повстанців-куруців і остаточне входження Закарпаття до складу Австрійської монархії Габсбургів 1 травня 1711 рр.
 - Район дій опришків на чолі з Олексою Довбушем у 1738–1745 рр.
 - Місце загибелі Довбуша у вересні 1745 р.
- Осередки гайдамацького руху**
- у 1734, 1735–1740 рр.
 - у 1750 р.

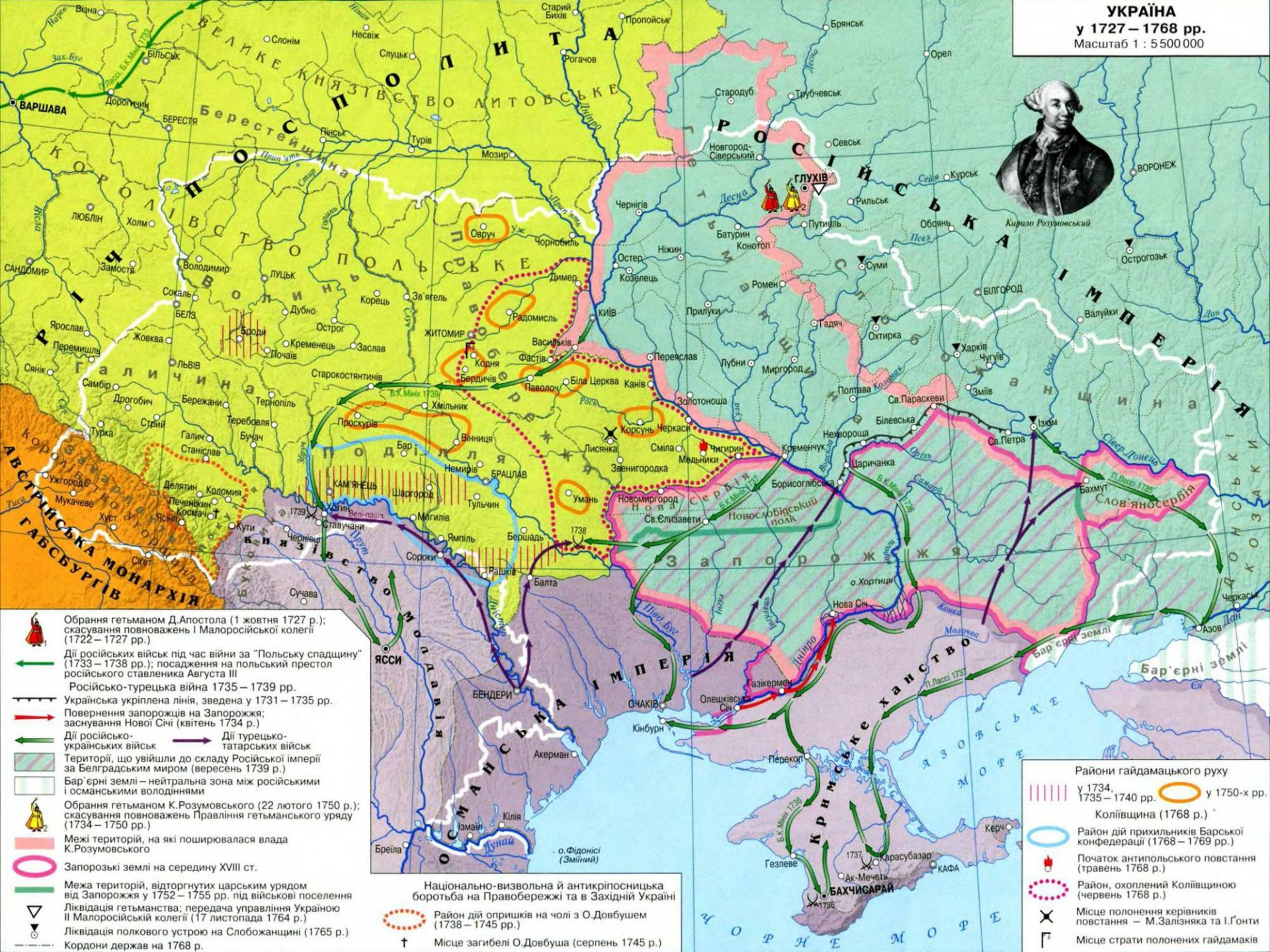
Масштаб 1:6 000 000 (у 1 см 60 км)

Гетьманування Кирила Розумовського (1750-1764рр.)

Діяльність К.Розумовського

- Резиденція в Глухові.
- Заборона закріпачення українців.
- Підпорядкував своїй адміністрації Запорозьку Січ.
- Виведення російських військ.
- Військова реформа.
- Судова реформа.
- Обов'язкове навчання козацьких дітей.
- Генеральні збори.
- **10 листопада 1764р. вийшов царський указ, який здійснив ліквідацію гетьманської влади в Україні.**

- Обрання гетьманом Д.Апостола (1 жовтня 1727 р.); скасування повноважень І Малоросійської колегії (1722 – 1727 рр.)
- Дії російських військ під час війни за "Польську спадщину" (1733 – 1738 рр.); посадження на польський престол російського ставленника Августа III
- Російсько-турецька війна 1735 – 1739 рр.
- Українська укріплена лінія, зведена у 1731 – 1735 рр.
- Повернення запорожців на Запорозжя; заснування Нової Січі (квітень 1734 р.)
- Дії російсько-українських військ
- Дії турецько-татарських військ
- Території, що увійшли до складу Російської імперії за Белградським миром (вересень 1739 р.)
- Бар'єрні землі – нейтральна зона між російськими і османськими володіннями
- Обрання гетьманом К.Розумовського (22 лютого 1750 р.); скасування повноважень Правління гетьманського уряду (1734 – 1750 рр.)
- Межі територій, на які поширювалася влада К.Розумовського
- Запорозькі землі на середину XVIII ст.
- Межа територій, відторнутих царським урядом від Запорозжя у 1752 – 1755 рр. під військової поселення
- Ліквідація гетьманства; передача управління Україною ІІ Малоросійській колегії (17 листопада 1764 р.)
- Ліквідація полкового устрою на Слобожанщині (1765 р.)
- Кордони держав на 1768 р.

- Район дії опричків на чолі з О.Довбушем (1738 – 1745 рр.)
- Місце загибелі О.Довбуша (серпень 1745 р.)

- Райони гайдамацького руху у 1734, 1735 – 1740 рр.
- Коліївщина (1768 р.)
- Район дії прихильників Барської конфедерації (1768 – 1769 рр.)
- Початок антипольського повстання (травень 1768 р.)
- Район, охоплений Коліївщиною (червень 1768 р.)
- Місце полонення керівників повстання – М.Залізняка та І.Гонти
- Місце страти полонених гайдамаків

Історичне значення Гетьманщини

- Проіснувала 115 років.
- Захист від асиміляції.
- Ключові посади в Гетьманщині обіймали українці.
- Створено умови для становлення українського народу.

Гетьман Кирило Розумовський (1750 – 1764 рр.)

Палац у Батурині. Сучасний вигляд

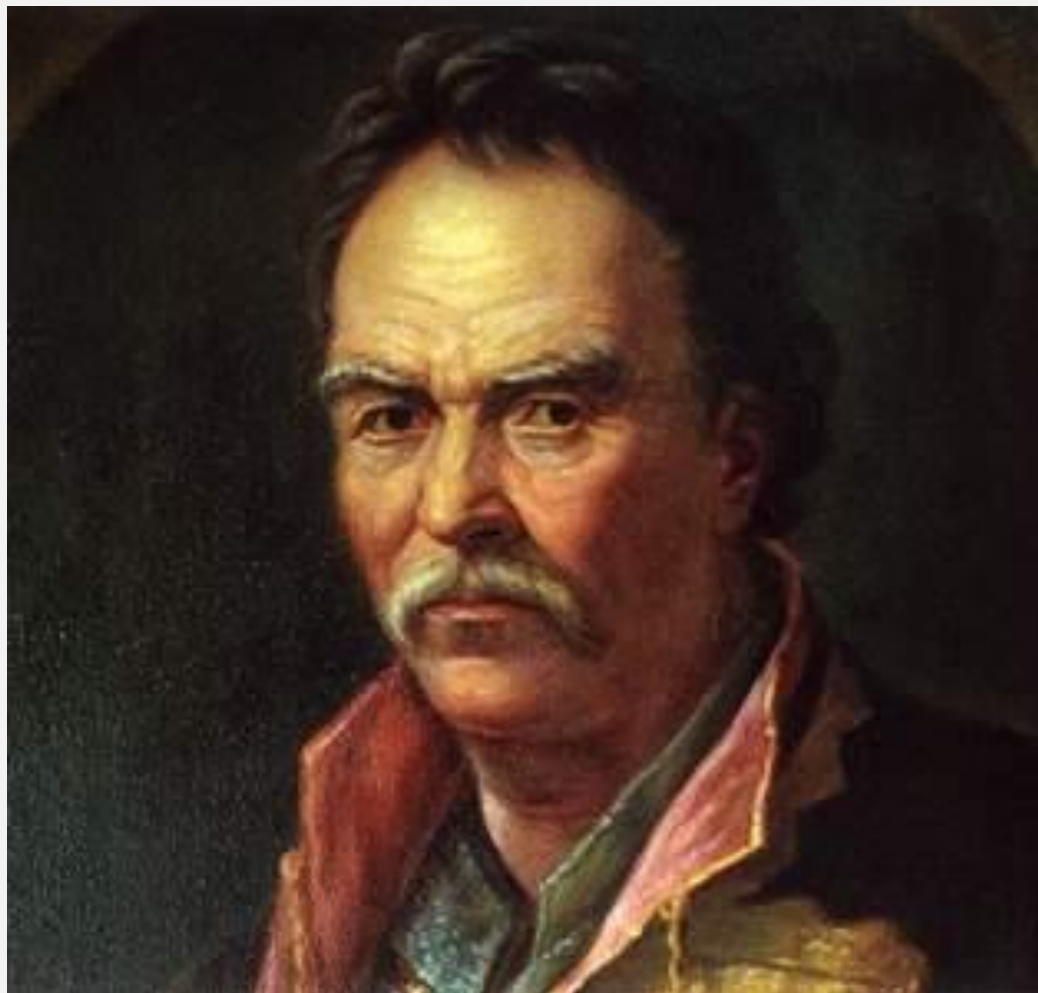
Персоналії : Іван Мазепа (1639-1709рр.)

Іван Скоропадський (1646-1722рр.)

Павел Полуботок (1660-1724рр.)

Данил Апостол (1654-1734pp.)

Пилип Орлик (1672-1742рр.)

Кирил Розумовський (1728-1803рр.)

